

Завод за проучавање културног развика, Београд

DOI 10.5937/kultura1652350S

УДК 342.725(497.11)“1974/2014”

003.349.3.038:811.163.41(497.11)(094)

прегледни рад

ЋИРИЛИЦА У УСТАВУ СРБИЈЕ: ПРЕГЛЕД ЗНАЧАЈНИЈЕ ИЗВОРНЕ ГРАЂЕ (1974–2014)

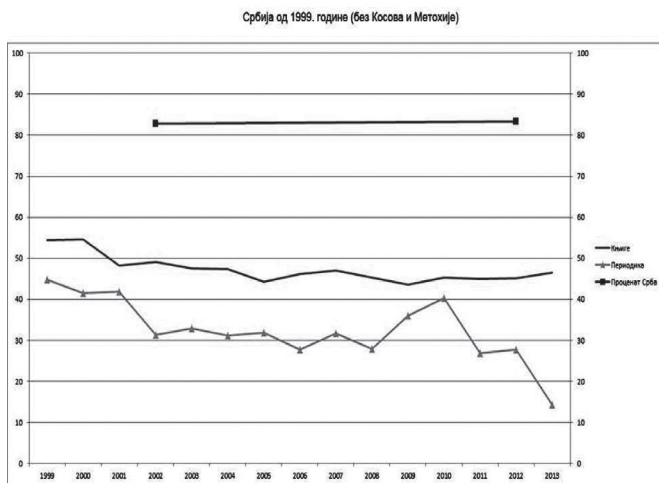
Сажетак: Упркос увођењу ћирилице као службене за српски језик њена употреба показује тенденцију даљег пада. Преглед релевантне правне и правописне грађе показује да је питање положаја ћирилице једна од манифестација идеолошке борбе двеју групација, евро-регионалистичке чије је упориште језичка политика из 1972. године, устав из 1974. године и Мишљење Венецијанске комисије са национално-централистичком чије је упориште упоредно право држава-чланица Европске Уније. Ток и однос снага у тој борби преламају се у одлукама Уставног суда који се, у питању ћирилице, наметнуо као врховни правописни ауторитет.

Кључне речи: устав, правопис, уставни суд, закон о службеном језику и писму

Чланом 10. Устава Републике Србије (2006. године) за службени су одређени српски језик и ћирилично писмо¹; регулисана је, такође, службена употреба других језика и писама. Премда су српски језик и ћирилично писмо и пре тога дефинисани правописно стандардним, њихова употреба опада. То је и више уочљиво у случају писма. Сврха овог рада је да,

¹ Рад је настао оквиру пројекта Завода за проучавање културног развика под називом *Преглед положаја српске ћирилице у култури и јавној комуникацији*.

ослонцем на изворну грађу и хронолошким редом, прикаже правни и правописни оквир тог процеса.

Графикон 1: Кретање процента ћириличких издања књига и периодике у Србији (без АП Косово и Метохија) у периоду 1998–2012 са показатељем учешћа Срба у укупној популацији²

Основа за анализу различитих одређења положаја ћириличног писма у Републици Србији је преглед уставне грађе у периоду од 1989. до 2006. године: издвојени су чланови који се у важећим и предложеним уставима односе на језик и писмо. У осенченим пољима приказујемо промене које је, процесом нестанка СФР Југославије и распада српскохрватског језика, о положају националне редакције ћириличног писма дефинисао Одбор за стандардизацију српског језика.³

2 Графикони су изведени на основу истраживања које је за потребе пројекта Завода за проучавање културног развоја спровела г-ђа Бојана Вукотић из Матичног одељења Народне библиотеке Србије. У обзир су узете књиге и периодика штокавског језика према месту издања (универзитетски центри). Статистику националног удела у становништву уредила је према подацима РЗС г-ђа Маја Маринковић. Изворне табеле, изведени графикони (аутор је г-ђа Маријана Узуновски) и друга изворна грађа слободно су доступни на адреси <http://zaprokul.org.rs/pregled-polo-zaja-srpske-cirilice-u-kulturi-i-javnoj-komunikaciji-prelazni-izvestaj-prve-faze-istrazivanja-publikacija/>.

3 „Одбор за стандардизацију српског језика основан је 12. 12. 1997. године у Српској академији наука и уметности у Београду. То је заједничко стандардолошко тело трију академија наука на говорном простору српског језика – Српске академије наука и уметности, Црногорске академије наука и умјетности и Академије наука и умјетности Републике Српске, осам филолошких/филозофских факултета с катедрама за српски језик (Београд, Бања Лука, Косовска Митровица, Крагујевац, Никшић, Ниш, Нови Сад и Источно [раније Српско] Сарајево), те још три упоришта српскога језика (Матица српска, Институт за српски језик САНУ и Српска књижевна задруга). Брборић, Б., Вуксановић, Ј. и Гачевић, Р. (2006) *Српски језик у нормативном огледалу*. 50 одлука Одбора

Особита пажња усмерена је на 2007. годину, тачније, на Мишљење Венецијанске комисије о члану 10 Устава Србије те уздизање израза „латиничко писмо српског језика”.⁴ Приказане су, такође у основним цртама, релевантне одлуке Уставног суда Србије доношене по усвајању важећег Устава.

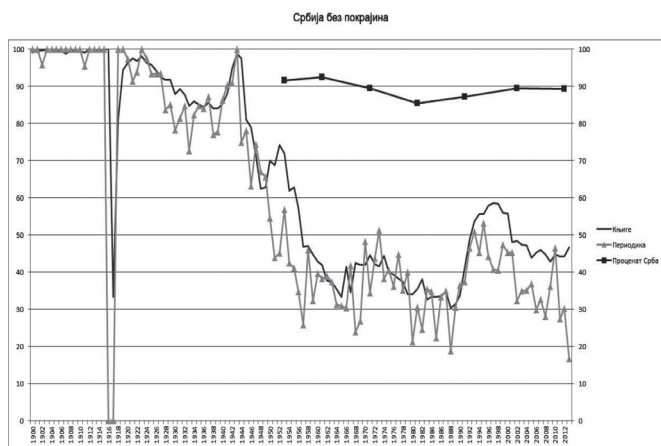
*Положај ћирилице у уставима,
нацртима и правопису*

Употреба ћирилице нагло је опадала од оснивања ФНРЈ. Покушај групе књижевника да „Предлогом за размишљање” из априла 1967. године⁵ ћирилично писмо непосредно вежу за српски језик и национална права Срба у СФРЈ пресекао је ЦК СК Србије прогласивши иницијативу шовинистичком.⁶ Одраније сумњиво, од тога је времена инсистирање на ћириличком писму прихватано, у блажем изразу, националистичким.⁷ Партијско-државни врх СР Србије се у кризи од 1967. до 1972. године, када је хрватска страна институционално иступила из језичког споразума⁸, определио за српскохрватски језик и равноправну употребу обају писама, али није показао вољу да је оствари.⁹ У том периоду разазнаје се пет

за стандардизацију српскога језика, Београд: Београдска књига, стр. 9. Доступно на: http://zaprokul.org.rs/wp-content/uploads/2015/02/1997_odbor_osnivaacka_akta.pdf

- 4 Bugariski, R. (2009) Jezička politika i jezička stvarnost u Srbiji posle 1990. godine, u: *Evropa u jeziku*, Beograd: Čigoja štampa, стр. 129-146.
- 5 Аноним, (20. април 1967), Шта садржи „Предлог за размишљање”, *Борба*, стр. 15. Доступно на: http://zaprokul.org.rs/wp-content/uploads/2015/02/1967_04_predlog_za_razmisljanje.pdf
- 6 Тањуг, (22. март 1967) Шовинизам на једној страни храни и одржава шовинизам на другој, *Борба*, стр. 1, 4. доступно на: http://zaprokul.org.rs/wp-content/uploads/2015/02/1967_03_22_borba_ck_2.pdf
- 7 „Savez komunista Srbije je svojevremeno osudio tzv. *Predlog za razmišljanje* kao manifestaciju nacionalističke politike, kao pokušaj da se u oblasti lingvistike proture nacionalistički velikosrpski interesi. Taj predlog nije bio lingvistički, već prevashodno, politički akt. Nema nikakvog razloga da devaluiramo ovakvu ocenu *Predloga za razmišljanje*. I ranije i danas to je platforma suprotna platformi Saveza komunista Srbije. Zato bi svaki pokušaj reafirmacije stanovišta izraženih u tom predlogu Savez komunista Srbije video kao dejstvo s nacionalističkih pozicija i kao akt sračunat na podriivanje dosledne i jasne političke orijentacije Saveza komunista u razvoju i ostvarivanju politike pune nacionalne ravnopravnosti svih naroda i narodnosti u našoj zemlji.” Навод из „Вечерњих новости” од 25. фебруара 1971. према: Vukomanović, S. (1987) *Jezik, društvo, nacija*, Beograd: Jugoslovenska revija, стр. 94.
- 8 Декларација о називу и положају хрватског књижевног језика, (17. travanj 1967. godine) <http://hjp.novi-liber.hr/?show=povijest&chapter=29-deklaracija>; Izjava Matice hrvatske od 16. travnja 1971. godine, http://hr.wikisource.org/wiki/Izjava_Matice_hrvatske_-_Novosadski_dogovor_odbačen
- 9 „Досадашње потискивање ћирилице, ако се о томе може говорити, не треба да буде замењено њеним проглашавањем за званично писмо у Социјалистичкој Републици Србији и потискивањем латинице. Оба писма

токова мишљења о положају ћирилице: скерлић-ранковићевски (екавица латиницом), природно-математички (латиница), национални (ћирилица), институционални (ћирилица и латиница, правно регулисаног положаја и односа) и државнопартијски (ћирилица и латиница, без правне регулативе, индивидуални избор).¹⁰

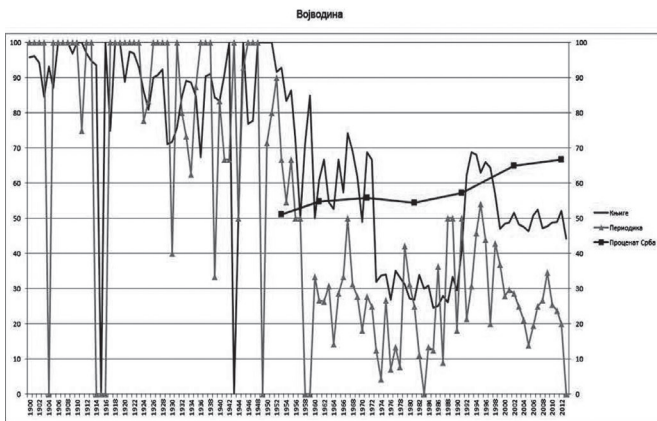
Графикон 2: Кретање процента ћириличких издања књига и периодике у Србији (без АП Косово и Метохија и АП Војводина) у периоду 1900.-2012. са показатељем учешћа Срба у укупној популацији

Уставом СР Србије („Уже Србије“) из 1974. године службена употреба српскохрватског језика једва да је дефинисана, а писма ни толико. У ставу првом чл. 146 одређено је: „У Социјалистичкој Републици Србији равноправни су језици народа и народности и њихова писма.“ Остали ставови тог, претходног и два потоња члана унутар одељка 7. *Остваривање равноправности народа и народности* не одређују који је језик у СР Србији службен. Одредницу налазимо тек у одељку *Уставност и законитост*, где је у чл. 233. предвиђено: „Закони и други прописи и општи акти републичких органа ... објављују се на српскохрватском језику ...“; у првом ставу чл. 234.: „Закони и други прописи и општи акти републичких органа објављују се у Службеном Гласнику

су равноправна. (...) Демократско је право сваког појединца да се служи писмом којим жели. (...) Што се, пак, тиче школа, произвођача писањих машина и организација и институција које комуницирају с људима – њихова је друштвена и политичка обавеза да осигурају уставна начела о равноправности језика и писма.“ (Ј. Перовић, секретар ЦК СК Србије) Кордић, З., (19. новембар 1971) Две азбуке двоја отворена врата, *Свет*, бр. 787, Београд, стр. 4. Доступно на: http://zaprokul.org.rs/wp-content/uploads/2015/09/1971_anketa_o_cirilici_svet_beograd.pdf

¹⁰ Образложење ове поделе понудили смо у: Стефановић, С. (2016) О јавној употреби језика и писма, *Векови*, 2/2015., Андрићград: Андрићев институт, стр. 109-138.

Социјалистичке републике Србије”; у првом ставу чл. 240.: „Државни органи и организације које врше јавна овлашћења воде поступак на српскохрватском језику.”¹¹ Насупрот томе, Устав САП Војводине језик и писма одређује у начелима устава, чланом 5.: „У Социјалистичкој Аутономној Покрајини Војводини равноправни су српскохрватски односно хрватскосрпски, мађарски, словачки, румунски и русински језик и писма.” Покрајини је током 1972. и у том питању већ била дата законодавна надлежност.¹² Графикон показује да се промена снажно одразила на употребу ћирилице: удео књига штампаних тим писмом опада са 66.67% у 1972. на 31.91% у 1973. години.

Графикон 2: Кретање процента ћириличких издања књига и периодике у Војводини (као основни показатељ узет је, будући националним културним центром, Нови Сад) у периоду од 1900. до 2012. године са показатељем учешћа Срба у укупној популацији

11 Детаљан преглед уставног положаја српскохрватског језика (након 1974. године користи се и термин „стандардна новоштокавштина” којим је, због хрватског одбијања Новосадског споразума, требало да буду избегнути сукоби око назива језика) у СФРЈ и СР Србији видети: Брборић, Б. (2000) Српскохрватски језик у свјетлу уставноправних и социолингвистичких одређења, у: *О језичком расколу*, Београд: Центар за примењену лингвистику, стр. 241-291.

12 „Скупштина Војводине ће ускоро, како се очекује, донети покрајински закон о начину обезбеђивања равноправне употребе језика и писама народа и народности у државним органима и организацијама које врше јавна овлашћења у Покрајини. После преузимања законодавне делатности, ово ће, како се сматра, бити један од најзначајнијих покрајинских закона. (...) Осим тога, предложено је да највише представничко тело Покрајине донесе и политички акт којим би се посебно указало на обавезе организација удруженог рада, месних и интересних заједница и других друштвених институција у спровођењу закона у својим срединама.” Аноним, (13. новембар 1972), Равноправна употреба језика и писама, *Политика*, стр. 5.

СИНИША СТЕФАНОВИЋ

ГОДИНА	ПРЕДЛАГАЧ	СЛУЖБЕНИ ЈЕЗИК И ПИСМО
	1989. Амандман бр. XXVI Уставне комисије Скупштине СР Србије од 7. јануара 1989. године	У Социјалистичкој Републици Србији у службеној и јавној употреби је српскохрватски језик и његова писма – ћирилица и латиница. У Социјалистичкој Републици Србији, на подручјима на којима живе поједине народности, у равноправној службеној и јавној употреби су српскохрватски језик и језици тих народности и њихова писма, у складу са Уставом и законом. У раду државних органа и организација која врше јавна овлашћења, у Социјалистичкој Републици Србији и у другим случајевима утврђеним републичким законом, у службеној и јавној употреби је ћирилично писмо.“
1990.	Устав Србије из 1990.	Члан 8. У Републици Србији у службеној је употреби српскохрватски језик и ћирилично писмо, а латиничко писмо је у службеној употреби на начин утврђен законом. На подручјима Републике Србије где живе народности у службеној употреби су истовремено и њихови језици и писма, на начин утврђен законом.
1993.	Правопис МС	... поглавље о писму у овом приручнику не ограничава се на нормативне обрасце, него излаже оно што треба да уђе у општа знања ... Та знања спадају у образовни минимум за ... који признају двоазбучност као реалност свог културног света, истовремено словенског и европског - без обзира на то дају ли у личној употреби предност ћирилици или латиници. У нашем језику као двоазбучном ...
1999. децембар	Одбор за стандардизацију српског језика, „Картотека језичких недоумица“	„Наша културна историја изабрала је била само ћирилицу. (...) Одбор је ипак одређен у једном: примарно писмо језичке културе на српском говорном простору, осим ако ко моћан не одбере какав други курс, мора остати ћирилица ...“
2000. крај године	Скупштина АП Војводине (предлог за измену Закона о службеном језику и писму)	“У Републици Србији у службеној је употреби ћирилично писмо, а латиничко писмо на начин утврђен овим законом” <i>допуњено са</i> “а у
		Аутономној Покрајини Војводини у равноправној службеној употреби су ћирилично и латиничко писмо“
2001.	Београдски центар за људска права (Грађански савез Србије)	У Републици Србији у службеној употреби су српски језик и ћирилично и латиничко писмо. Службена употреба језика и писама других народа, на подручју Републике Србије где чине већину, гарантује се Уставом, на начин ближе утврђен законом.
2001. мај	Одбор за стандардизацију	“... премда важећи Закон о службеној употреби језика и писама - допуштајући и секундарно писмо наше културе у неким елементима службене употребе језика и писама (нпр. у саобраћајним знацима) - свакоме јасно ставља до знања да је (и када је све) у службеној употреби искључиво ћирилица, примарно писмо културе српскога језика.“
2002.	Forum Iuris, Нови Сад	чл. 7. Језик и писмо (1) У Србији је у службеној употреби српски језик и екавског и ијекавског изговора и ћирилично или латиничко писмо. (2) Свим грађанима и грађанкама Србије гарантује се право да слободно употребљавају свој језик и писмо, у приватној и јавној комуникацији, усмено и писмено.
2002. новембар	Декларација Савезне скупштине Србије и Црне Горе о заштити ћирилице	„Скупштина Савезне Републике Југославије овим позива државне органе, органе локалне самоуправе, предузећа која врше јавна овлашћења, просветне, културне и медијске установе да у складу са законским прописима користе ћирилицу. (...) На исти начин се мора строго придржавати законских прописа када они предвиђају употребу неког другог писма уместо ћириличног.“
2003. мај	Демократска странка	Члан (Језик и писмо) (1.) У Републици Србији у службеној употреби је српски језик и ћирилично писмо. (2.) Начин употребе латиничног писма, као и писма и језика националних мањина регулишу се законом.
2003. јули	Демократска странка Србије	Чл. 10 Језик и писмо У Републици Србији у службеној употреби је српски језик и ћирилично писмо.

СИНИША СТЕФАНОВИЋ

		Националне мањине имају право на службену употребу свог језика и писма, у складу с органским законом.
2003, октобар	Уставна комисија Народне скупштине Србије	Члан 15. (Језик и писмо) У Републици Србији у службеној употреби је српски језик и ћирилично писмо. Зајамчена је службена употреба језика и писма националних мањина на начин утврђен законом. <i>(Поткомисија за основна питања и координацију)</i> Алтернативни предлог: У Републици Србији службени језик је српски језик и ћирилично писмо. На подручјима Републике Србије где припадници националних мањина чине значајан део популације, њихов језик и писмо је у равноправној службеној употреби. Начин службене употребе латиничног писма као и писма и језика националних мањина регулишу се законом. <i>(Антон Бијачи)</i>
2004. јун	Влада Републике Србије	Језик и писмо Члан 10. У Републици Србији у службеној употреби су српски језик и ћирилично писмо. Националне мањине имају право на службену употребу свог језика и писма, у складу са органским законом
2005. јануар	Демократска странка	члан 18 (Језик и писмо) Српски језик, ћириличног и латиничног писма, у службеној је употреби, у складу с Уставом и законом.
2006	УСТАВ 2006	Чл. 10. У Републици Србији у службеној употреби су српски језик и ћирилично писмо. Службена употреба других језика и писма утврђује се законом, на основу Устава.

Табела 1. Преглед важећих и предложених уставних норми те правописне дефиниције Одбора за стандардизацију.

Након Октобарског преврата 2000. године објављено је неколико партијских и стручних предлога новог устава. Полазећи од зборника којег је уредио Зоран Лутовац¹³ изабрани су, прегледности ради, тада најутицајнији предлагачи. Изостављена је странка Г17 Плус, јер нема јасну одредницу о писму те Српска радикална странка која је учествовала у изради и консензусу којим је нови Устав досегнут, али није поднела формалан предлог¹⁴. Каснији предлози прикупљени су претраживањем интернета на основу назнака у штампаној грађи.

Владајућа Демократска странка Србије и у скупштини најбројнија Српска радикална странка су за српски језик предвиђале само ћирилично писмо, јасно их одвојивши од мањинских језика и писама. Приступ Демократске странке

¹³ Лутовац, З., прир. (2004) *Предлози за нови устав Србије*, Београд: Friedrich Ebert Stiftung. Нисмо успели да дођемо до документа *Основна начела за нови Устав Републике Србије* којег је 2001. године објавила Демократска странка Србије.

¹⁴ Komšić, J. (2008) Decentralizacija i regionalizacija u programima relevantnih političkih partija Srbije, u: *Decentralizacija u kontekstu novog ustava Srbije i EU integracija*, Novi Sad: Centar za regionalizam, str. 28.

Србије и тадашње владе овом питању принципијелно одговара решењу примењеном у Хрватској, где су службени језик и писмо регулисани уставом, права мањина уставним законом, а права на службену употребу мањинских језика и писама законом.¹⁵ Тај приступ налазимо у предлогу изложеном у Нацрту Уставне комисије Скупштине Србије и предлогу републичке владе из следеће године.

Посебно је интересантан нови нацрт устава Демократске странке из јануара 2005. године („Тадифев устав“). Члан који се односи на језик и писмо одређује два писма, ћирилично и латиничко, за српски језик. Одредба у предлогу Демократске странке дефинисаном за живота Зорана Ђинђића¹⁶, председника те странке и премијера Србије настрадаога у атентату 12. марта 2003. године, за српски језик начелно вежује само ћирилично писмо, док за латиничко писмо (не каже се које) предвиђа посебну законску регулативу. Два става „Милошевићевог“ устава из 1990. године ту су спојена у један: начин „употребе латиничког писма, као и писма и језика националних мањина“ регулише се законом.

Нисмо могли да дођемо до податка ко је, осим саветника Зорана Ђинђића за политичка питања и координатора за уставна питања од 2001. до 2003. године Зорана Лутовца¹⁷, учествовао у раду на „Ђинђићевом нацрту“. Аутори и сарадници на изради „Тадифевог устава“ наведени су у уводу у тај документ.¹⁸ Списак аутора показује да је при његовој изради

15 *Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina*, pročišćeni tekst, (Narodne Novine 155/02, 47/10, 80/10, 93/11), приступљено: 01. септембар 2015., <http://www.zakon.hr/z/295/Ustavni-zakon-o-pravima-nacionalnih-manjina>; *Zakon o uporebi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj* (“Narodne novine” broj 51/00. i 56/00. - ispr.), приступљено: 01. септембар 2015., <http://www.propisi.hr/print.php?id=5271>

16 DS nudi predlog Ustava sa asimetričnom decentralizacijom, (2. mart. 2003) B92, Beograd, Приступљено: 20. фебруар 2014., http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2003&mm=03&dd=02&nav_category=11&nav_id=102448

17 „Lutovac je ... na mestu savetnika za politička pitanja pokojnog premijera Zorana Đinđića radio od Đinđićevog stupanja na čelo vlade do njegovog ubistva. Bio je ... stručni konsultant Komisije za pisanje Ustavne povelje SCG. Tu funkciju obavljao je i u Komisiji za donošenje novog Ustava 2003. godine. U Koordinacionom telu za Kosmet radio je od 2001. do 2003. Naredne godine prešao je na mesto koordinatora za Ustav u timu predsednika Srbije. U isto vreme bio je i njegov specijalni savetnik, a u kabinetu Borisa Tadića vršio je i dužnost predsednika Saveta za odnose sa građanskim društvom. G. S., (11. август 2007) Zoran Lutovac (Crnogorac se vraća kući), Глас јавности, приступљено: 24. јул 2014. <http://www.glas-javnosti.rs/clanak/glas-javnosti-11-08-2007/zoran-lutovac-crnogorac-se-vraca-kuci>

18 „Na poziv predsednika Republike Srbije Borisa Tadića, ovaj model Ustava Srbije izradila je grupa stručnjaka u sastavu: prof. dr Momilo Grubač, prof. dr Vojin Dimitrijević, prof. dr Marijana Pajvančić, prof. dr Dragoljub Popović,

постојао веома снажан утицај Грађанског савеза Србије.¹⁹ Суштина уставног концепта коју заступа та идеолошко-политичка групација је грађанска и мултикултурална држава, првенствена надлежност региона у дводомном систему као радикалан раскид са централизованом државом те садржајно другачији положај националних мањина.²⁰ Окретање Демократске странке ка идеологији „грађанске левице” (Грађански савез Србије се априла 2007. ујединио са Либерално-демократском партијом) по смрти Зорана Ђинђића приближио је основама језичке политике из 1974. године. Будући да је Скупштина АП Војводине 2001. и 2008.²¹ године, у оквиру нацрта покрајинског статута предлаганих републичкој скупштини, истакла претензију на надлежност и захтев за службеном употребом ћирилице и латинице у српском језику, може са извесношћу да се тврди да је том ставу

dr Oliver Nikolić, mr Svetislava Bulajić, mr Vladimir Đerić, mr Ružica Žarevac, mr Zoran Lutovac i mr Svetozar Čipčić. Dragocenu pomoć prilikom sastavljanja ovog teksta pružili su prof. dr Lidija Basta Fleiner, prof. dr Dejan Popović, prof. dr Dragor Hiber i prof. dr Nenad Dimitrijević.“ Demokratska stranka, (2005) Predlog Ustava Srbije, Beograd: Demokratska stranka, str. 1.

19 Професоре Лидију Басту Флајнер и Драгољуба Поповића, уз остале из Београдског центра за људска права налазимо као ауторе “Уставне претпоставке за демократску Србију” из 1997. године. С те је основе грађан предлог устава којег је та невладина организација понудила 2001. године. Потписници тог пројекта који су учествовали у изради „Тадићевог устава” су професори Лидија Баста Флајнер, Драгољуб Поповић, Маријана Пајванчић и магистар Владимир Ђерић; проф. Војин Димитријевић је наведен као издавач. Уз њих је на „Тадићевом уставу” радио и проф. Ненад Димитријевић, члан новосадске радне групе *Forum Iuris*, у којој је учешћа узела и Маријана Пајванчић.

20 „2.1. *Легитимацијски темељи* – Текст преамбуле за нови устав Србије залаже се за грађански суверенитет у условима мултикултурне и мултиетничке заједнице. Демократска реконституција Србије могућа је само као демократска интеграција мултикултурне и мултиетничке Србије. Стога су слободарска државна традиција српског народа и равноправност свих народа у Србији подједнако одлучујући за легитимитет и стабилност Србије. Предлог се залаже за коначан раскид са начелом етнонационалне државе већинске нације у којој „мањине уживају сва права”, и одређује Србију као „мултикултурну демократску државу свих грађана и свих народа који у њој живе”. С друге стране, Предлог садржи и посебна права припадника националних мањина усклађена са важећим међународним стандардима. Тиме се није одступило од легитимацијског начела да у државотворном смислу не постоје етничка већина, као конститутивни народ, и мањине, већ се мултикултуралност и равноправност свих народа обезбеђују управо тако што се мањинским групама додељују посебна права. То уједно значи да националне мањине уживају непосредну уставну заштиту и да само Устав може бити основ за ограничавање њихових права.” Београдски центар за људска права, Предлог за нови Устав Србије, у: 3. Лутовац, нав. дело, стр. 13.

21 Скупштина АП Војводине, (6. септембар 2008), Нацрт Статута Аутономне Покрајине Војводине, Нови Сад, приступљено: 12. август 2015. <http://www.zenta-senta.co.rs/doc/2008%20Tervezet-Statutum-Vajdasag-sr.pdf>

нагињао и веома утицајан Покрајински одбор Демократске странке.

Током процеса у којем је Митровдански устав (2006) коначно уобличен и прихваћен Демократска странка није била у позицији да инсистира на двојности писма за српски језик: уосталом, ни држава није била дефинисана као грађанска, већ као национална. Користећи се одустајањем ДСС од модела уређења мањинских права примењеног у Хрватској успела је да поткопа члан који се односи на службени језик и писмо. У првом ставу чл. 10. налазимо више пута поновљену формулацију Демократске странке Србије: *У Републици Србији у службеној употреби су српски језик и ћирилично писмо*. Други став, *Службена употреба других језика и писма утврђује се законом, на основу Устава*, настао је из другог става „Ђинђићевог предлога”. Проблем је изостанак одреднице „њихових” испред речи „писама”. Демократска странка је под „утврђује се законом” подразумевала Закон о службеној употреби језика и писма („Сл. гласник РС”, бр. 45/91, 53/93, 67/93, 48/94, 101/2005 – др. закон и 30/2010) којег је тек 2010. вербално прилагодила новом уставу, али из чијег је тумачења, за разлику од 2002. године, потпуно искључила правописни став Одбора за стандардизацију српског језика.

ДСС је, према свему судећи, предвиђала усвајање новог закона о службеном језику и писму. У том контексту запажамо да је Преднацрт Закона о националном службеном језику и његовом матичном писму (15. новембар 2004. године)²², којег је подржавао Одбор за стандардизацију, већ био позитивно примљен у Министарству културе и информисања.²³ Према том предлогу за широко схваћену службену употребу

22 Преднацрт Закона о националном службеном језику и његовом матичном писму (15. новембар 2004. године), 12. Радна верзија била је довршена новембра 2004. године и предата Министарству културе (министар Драган Којадиновић, СПО). Јануара 2007. године био је у разматрању. Нестао у процедури. Документ је доступан на адреси: <https://docs.google.com/file/d/0B0uzvUzBMBdEUjJRY3VkMnZTVtG/edit>

23 „Др Вељко Брборић подсетио је присутне да се прошле године (2005. прим. аут) Министарство културе похвално изразило о Нацрту закона о службеном језику и писму и да се усвајањем новог Устава Одбор за стандардизацију још једном обрати надлежнима и затражи његово хитно усвајање. (...) Др Милош Луковић (...) После избора сигурно ће се усвојити, барем ми очекујемо, Закон о службеном језику и писму, а са предложеним Нацртом већ је упознато законодавство. У изради нацрта овог Закона учествовао је и покојни Бранислав Брборић. Задатак Одбора је да инсистира на његовом што скоријем усвајању.” Одбор за стандардизацију српског језика, (2007), Белешка са седнице комисије број 8, одржане 5. децембра 2006. године, *Списи одбора за стандардизацију српског језика*, књ. 10., Београд: Институт за српски језик САНУ-Београдска књига, стр. 102.

Закон 2010	Преднацрт Закона нов. 2004
<p>Члан 1.</p> <p>У Републици Србији у службеној је употреби српски језик.</p> <p>У Републици Србији у службеној је употреби ћирилично писмо, а латинично писмо на начин утврђен овим законом.</p> <p>На подручјима Републике Србије на којима живе припадници националних мањина у службеној употреби су, истовремено са српским језиком и језици и писма националних мањина, на начин утврђен овим законом.</p> <p>Члан 2.</p> <p>Службеном употребом језика и писама, у смислу овог закона, сматра се употреба језика и писама у раду: државних органа, органа аутономних покрајина, градова и општина (у даљем тексту: органи), установа, предузећа и других организација кад врше јавна овлашћења (у даљем тексту: организације које врше јавна овлашћења).</p> <p>Службеном употребом језика и писама, у смислу овог закона, сматра се и употреба језика и писама у раду јавних предузећа и јавних служби, као и у раду других организација кад врше послове утврђене овим законом.</p> <p>Члан 3.</p> <p>Службеном употребом језика и писама сматра се нарочито употреба језика и писама у:</p> <p>1) усменом и писменом општењу органа и организација међусобно, као и са странкама, односно грађанима;</p>	<p>Члан 1.</p> <p>Овим законом уређује се употреба националног службеног језика и његовог матичног писма у јавном животу и правном промету на територији Републике Србије.</p> <p>Национални службени језик у Републици Србији јесте српски језик, а матично писмо јесте ћирилица.</p> <p>Члан 5.</p> <p>Службеном језику и писму може се, кад год је умесно и корисно, присружити и страни језик, језик универзалне међународне комуникације (енглески), и сваки други страни језик, са својим писмима, као и језици и писма националних мањина, чија се сужбена употреба уређује посебним (органским) законом. (...)</p> <p>Члан 8.</p> <p>Употреба службеног језика и матичног писма обухвата укупно усмено и писмено општење:</p> <p>1) органа државне власти (законодавне, извршне и судске);</p> <p>2) органа покрајинске аутономије и локалне самоуправе;</p> <p>3) предшколских установа, као и установа основног, средњег, вишег и високог образовања, те других образовних установа;</p> <p>4) научноистраживачких установа;</p> <p>5) јавних гласила (медиа), штампаних и електронских;</p> <p>6) привредних предузећа и установа на осталим подручјима јавног живота</p>

Табела 2. Поређење Закона о службеном језику и писму и Преднацрта закона о националном службеном језику и његовом матичном писму српског језика било је предвиђено само ћирилично писмо. Латиничко писмо у службеној употреби је алфавет енглеског језика као прихваћени међународни стандард саобраћаја и саобраћања (*lingua franca*), други језици и њихова писма („када је умесно”) те језици и писма националних мањина.

Присталице Устава истицале су вредности које „у својој целовитости воде Србију напред ка европским интеграцијама и модерним европским државама.“ Међу тим вредностима, према једном од аутора, „припадност Србије европским вредностима и принципима“ је на првом месту, а на четвртном је „утврђивање ћириличног писма као уставног института“.²⁴ Раскид са СФРЈ значи и раскид са српскохрватским језиком – тиме и штокавском латиницом – у члану 8. устава из 1990, јер то „може носити одређене међународноправне последице, посебно у односима са сувереном државом чији је језик хрватски.“²⁵ Против ћириличног писма као службеног и јединог за српски језик нису се одредили ни оштри критичари, попут проф. Марка Павловића²⁶ или проф. Радмила Марковића²⁷.

Табела 2. Поређење Закона о службеном језику и писму и Преднацрта закона о националном службеном језику и његовом матичном писму

Бранећи нови Устав од бучних приговора кругова идеолошки блиских Грађанском савезу Србије на текст и поступак усвајања²⁸ и позивајући грађане да Устав подрже, Борис Тадић је у јавном обраћању уставни компромис бранио нужностима тренутка и оним што је у Устав, ипак, ушло. На пример, уставну забрану умањивања достигнутог нивоа права националних мањина, или покрајини враћено право на имовину и високе сопствене приходе, али је и тиме био сневеселен: „Нећу да кријем да се садржина предлога Устава не поклапа у свему са визијом Војводине коју смо ја, странка коју предводим и наши политички пријатељи имали.“²⁹ „Митровдански устав“ је прелазног карактера: „А ако, евентуално, буде потребно да се у тексту нешто измени, овај устав отворен је за промене.“³⁰

24 Vasiljević, M. *Pravni, politički i vrednosni razlozi neophodnosti donošenja novog ustava*, u: *Oko izbora* (14), прир. Mihailović, S. (2007), Beograd: CeSID, str. 87.

25 Исто, стр. 86.

26 Павловић, М. Карактеристике устава Србије од 1888. и 2006., у: *Правни систем Србије и стандарди Европске Уније и Савета Европе*, књ 2, прир. Бејатовић, С. (2007), Крагујевац: Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, стр. 12.

27 Марковић, Р. (2006) Устав Републике Србије из 2006. године – критички поглед, *Анали Правног факултета*, год LIV, бр. 2, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, стр. 10.

28 На пример: Rakić-Vodinec, V. (2007) *Ustav kao normativna forma ne može pomerati granice realnosti*, u: Mihailović, S., нав. дело, стр. 90 – 95.

29 Tadić, B. (2007) *Zašto podržavam Ustav*, u: Srećko Mihailović, нав. дело стр. 84.

30 Tadić, B. (2007) нав. дело, стр. 85. Однос Демократске странке према Уставу још је јасније изнео Десимир Тошић: „... treba da vodimo računa

Осим зловоље Демократске странке и њених политичких пријатеља положај ћирилице у уставној дефиницији ве-ома је тешко оптеретило *Мишљење о Уставу Србије* (бр. 405/2006) Европске комисије за демократију путем права („Венецијанска комисија”). Комисија је 17-18. марта 2007. усвојила примедбу на чл. 10. Устава:

12. Према овом члану у службеној употреби су српски језик и ћирилично писмо. Упадљиво је да у поређењу са Уставом из 1990. године постоји *умањење заштите права на језик мањина*, јер је у члану 8. тог устава изричито било предвиђено да је латинично писмо такође „у службеној употреби на начин утврђен законом.” Како произилази из члана 14, 18.2, и 75 до 81 Устава јасна је намера законодавца да се права мањина заштите на уставном нивоу. Стога Венецијанској комисији није јасно из којих разлога се *законом заштићена употреба латиничног писма, које већина мањина радије користи, више не спомиње изричито у Уставу*. То је још више зачуђујуће јер се према члану 20.2 Устава достигнути ниво људских и мањинских права не може умањивати.

Пада у очи да ни Комисија нигде не прецизира *о којем* латиничком писму говори. Највише, ипак, збуњује то што је идеју да би већински народ – било који – требало да се служи и писмом које се мањинама више свиђа, Комисија увела у оквир заштите језичких права мањина. Право већинског народа у Србији на стандардно писмо одређено је наклоношћу „већине мањина” према њему.³¹ Према другом мишљењу, оцена Комисије је начелно нетачна и нестручна, лишена упоришта у компартивном праву³² што се, очигледно, односи и на питање писма.

да је, на жалост, ovaj ustav ne rezultat *jedinstva* – kako tvrde naši politikanti – nego rezultat kompromisa. Dakle, prihvatamo jedan ustav (1) bez oduševljenja i sa jasnom i javnom namerom (2) da ga menjamo u prvoj mogućoj prilici.” Тошић, Д. (2007) *Ustavnopravna istorija, pravna originalnost i pravna svest*, нав. дело, стр. 104.

31 „Можда треба Венецијанску комисију предложити за неку награду пошто је открила једно, заиста до сада никада захтевано и никада упражњавано право – право етничке мањине не само да тражи да држава са њом саобраћа на њеном језику, већ и да захтева да држава са својим грађанима који припадају етничкој већини саобраћа на писму које више одговара етничким мањинама.” Антонић, С. (2008) *Венецијанска комисија и ћирилица*, у: *Културни рат у Србији*, Београд: Завод за уџбенике, стр. 47.

32 Јовановић, М. (2007) *Мишљење Венецијанске комисије о Уставу Србије – случај слободни мандат, Годишњак Факултета политичких наука*, Београд: Факултет политичких наука, стр. 243.

Проф. Слободан Антонић је одговорност за овакву оцену видео у извору информација Комисије: „угледнику” који „не воли ћирилицу”.³³

Присталице става Комисије према Уставу нису пронашле ништа спорно: оцена се у правилу препричава и понавља.³⁴ Извесно методолошко одступање, које носи и значајну садржајну новину, налазимо код Маријане Пајванчић. И она парафразира одлуку Комисије, али не истичући директну везу с правима мањина („већина мањина радије користи”). Она истиче људска права начелно, а изостанак службености латинице је њихово умањење, према чл. 20 став 2.³⁵ Тиме се ефективно враћа на стање из 1972. године. У вези с тим, оспорен је правописни рад Одбора за стандардизацију, јер умањује досегнути ниво људских права.

Најдубљи проблем *Мишљења* о чл. 10 налазимо у запажању да нема основе ни у *Оквирној конвенцији за заштиту националних мањина* из 1995. ни у преамбули *Европске повеље о регионалним или мањинским језицима*, коју је Србија прихватила децембра 2005. године. У том важном документу³⁶ се, насупрот Комисији, наглашава „да је заштита и унапређење регионалних и мањинских језика нешто што не треба

33 Антонић, С. нав. дело, стр. 48-49. До изворне грађе, ни поред поновљених писмених обраћања Секретаријату Комисије и Канцеларији Савета Европе у Београду, нисмо успели да дођемо па ће теза проф. Антонића, овом приликом, остати непровереном.

34 YUCOM, (2011), *Ustav na prekretnici*, Beograd: Komitet pravnika za ljudska prava – YUCOM, str. 13 http://mojustav.rs/wp-content/uploads/2013/03/YUCOM_Ustav-na-prekretnici_pdf.pdf; YUCOM, (2013), *Ustav Republike Srbije – nedostaci i potreba za reformom*, Beograd: Komitet pravnika za ljudska prava – YUCOM, str. 18. <http://mojustav.rs/wp-content/uploads/2013/03/Preliminarni-izve%C5%A1taj-o-nedostacima-Ustava-Republike-Srbije-i-predlozi-za-reformu.pdf>; YUCOM, (2013) *Ustav Republike Srbije. Sedam godina pravne neizvesnosti i pet prioriteta za promenu*, Beograd: Komitet pravnika za ljudska prava – YUCOM, str. 32. <http://mojustav.rs/wp-content/uploads/2013/03/ustav-1.pdf>; приступљено 26. јуна 2014.

35 „Uprkos tome što Ustav izričito garantuje da se *dostignuti nivo ljudskih i manjinskih prava ne može smanjivati* (čl. 20 st. 2), ovu normu prekršio je sâm Ustav jer je dostignuti nivo prava na službenu upotrebu jezika i pisma uključivao i latinično pismo (čl. 8, i čl. 109. st. 2 Ustava Srbije iz 1991. godine).“ Marijana Pajvančić, M. (2009) *Komentar Ustava Republike Srbije*, Beograd: Konrad Adenauer Stiftung, str. 22. Чини се да с тог разлога домаће невладине организације за заштиту људских права, колико смо претрагом могли да утврдимо, на својим интернет презентацијама по правилу уопште не користе ћирилицу.

36 За преглед декларација, конвенција и сл., њихов значај и карактер, а која се односе на језичка права националних мањина видети: Petričević, A. (2013), *Ravnopravna službena uporaba jezika i pisma nacionalnih manjina: izvori domaćeg i međunarodnog prava, Zagrebačka pravna revija*, vol. 2, knj. 1, Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 11-39.

да буде сметња званичним језицима и потреби да се они познају”³⁷.

Тежина *Мишљења* Венецијанске комисије највише се осећа у чињеници да је Европска комисија узела за полазиште у извештајима о напретку Србије у прилагођавању прописима и политици Европске Уније. У одељку који се односи на устав, од 2008. године понавља се потреба да буде измењен: „након оцене Венецијанске комисије Савета Европе, у вези са уставним одредбама оцењених да нису у потпуности у складу са европским стандардима” а затим се прецизира које се у датој години виде као најзначајније: парламентарни мандати, избор судија и сл.³⁸ Промену доноси извештај за 2015. годину: „Устав тек треба ревидирати како би у потпуности био у складу са препорукама Венецијанске комисије ...”³⁹

Европска комисија је на тај начин одбацила властити фундаментални принцип: одређивање службеног језика и писма, па и права мањина на службену употребу језика и писма, суверено је право држава-чланица.⁴⁰ Необично тумачење Венецијанске комисије у случају чл. 10 тако је стекло природу *lex specialis*-а за латиницу у српском језику, поставши је услов интеграције у Европску унутију.

На питање која је то, тачно, латиница одговор је пружио проф. Ранко Бугарски: то је „српска латиница, или латиница српског језика, ако то осетљивијим ушима боље звучи”.⁴¹ Употреба латинице у српском језику је, према Бугарском, датост која није настала идеолошком, политичком и полицијском присилом већ постепено и природно, захваљујући

37 Указ о проглашењу Закона о ратификацији Европске повеље о регионалним или мањинским језицима, Београд, 21. децембар 2005. Приступљено 18. јула 2015.: <http://www.ljudskaprava.gov.rs/index.php/nacionalne-manjine2/multilateralni-ugovori/evropska-povelja-o-regionalnim-ili-manjinskim-jezicima/77-evropska-povelja-o-regionalnim-i-manjinskim-jezicima>

38 Комисија Европске заједнице, (2008) Извештај о напретку Србије за 2008. годину SEC(2008) 2698, Брисел, 05. 11. 2008., стр. 6. Сви извештаји Европске комисије доступни су на адреси Канцеларије за европске интеграције Владе Србије <http://www.seio.gov.rs/%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD-%D1%82%D0%B0/%D0%B5%D1%83-%D0%B4%D0%BE%D0%BA-%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0.187.html>

39 Европска Комисија, *SWD* (2015) *Србија 2015, извештај о напретку*, Брисел, 10. 11. 2015., стр. 7.

40 Anonim, (03. rujna 2013), *Jutarnji list*, *Europska komisija 'Vukovar je u vašoj nadležnosti, ali jezična raznolikost je kamen temeljac EU'*, Zagreb. Приступљено: 24. 03. 2015. <http://www.jutarnji.hr/-u-to-se-ne-mozemo-mijesati--to-nije-u-nasoj-nadleznosti--europska-komisija-bez-komentara-na-dogadanja-u-vukovaru/1123898/>

41 Бугарски, R., (2009), нав. дело, стр. 141.

својим комуникацијским и интегративним преимућствима. Стога се најбоље уставно решење језика и писма налази у уставу СР Србије из 1974. године.⁴² Не чуди, дакле, што се вуковски жестоко окупио на *Преднацрт Закона о националном службеном језику и његовом матичном писму (15. новембар 2004. године)*., приказавши предложено решење о српској ћирилици и енглеском алфabetу као неукусан националистички испад.⁴³

На који начин је израз „латиничко писмо српског језика” почело да бива коришћено као термин? За разумевање тог, али и проблема даљег опадања употребе ћирилице након доношења устава који је уздиже, од посебног су значаја одлуке Уставног суда Србије доношене у спору око надлежности АП Војводине.

Уставни суд је о *Нацрту Статута АП Војводине од 16. септембра 2008.*⁴⁴ расправљао четири године. Решење спора је *Одлука Уставног суда број IУо-360/2009 и издвојено мишљење судије и сагласност судије са издвојеним мишљењем*⁴⁵ усвојено на седници 5. децембра 2013. године.⁴⁶ *Нацртом статута* из 2008. године било је предвиђено да покрајина у надлежности има уређење употребе службених језика и писама. Чланом 26. у прва два става одређено је:

„У раду органа и организација АП Војводине у службеној употреби су српски језик и ћирилично писмо, мађарски, словачки, хрватски, румунски и русински језик и њихова писма.

42 „A sve skupa, ako u kvalitativnom smislu uporedimo ustavne odredbe iz 1974., 1990., i 2006. godine, ne može se izbeći zaključak o njihovoj opadajućoj adekvatnosti u pogledu jezičke tematike: prvi je bio najbolji, drugi nešto slabiji, a treći izrazito najlošiji” 134. Bugarski, R., нав. дело, стр. 134.

43 Bugarski, R., нав. дело, стр. 142-143.

44 Скупштина АП Војводине, (6. септембар 2008), Нацрт Статута Аутономне Покрајине Војводине, Нови Сад, приступљено: 12. август 2015. <http://www.zenta-senta.co.rs/doc/2008%20Tervezet-Statutum-Vajdasag-sr.pdf>

45 Одлука Уставног суда број IУо-360/2009 и издвојено мишљење судије и сагласност судије са издвојеним мишљењем, Београд, 5. децембар 2013., стр. 32-33. <http://www.ustavni.sud.rs/Storage/Global/Documents/Misc/1%D0%A3%D0%BE-360-2009.pdf> Приступљено: 14. августа 2015.

46 Како се процес отегао уместо Нацрта Статута предложен је и усвојен Закон о утврђивању надлежности Аутономне Покрајине Војводине („Сл. гласник РС”, бр. 99/2009). И он је допао пред Уставни суд. Закон о утврђивању надлежности није садржао одељак „Службени језик и писмо”. Одлука Уставног суда IУо-353/2009, Београд, 10. јул 2012. <http://www.ustavni.sud.rs/Storage/Global/Documents/Misc/Odluka%20APV.pdf> Приступљено: 14. августа 2015.

Примена латиничног писма српског језика уредиће се покрајинском скупштинском одлуком. (...)”⁴⁷

У образложењу којег су Уставном суду упутили заступници скупштине аутономне покрајине учљиво је стављање нагласка на а) разумевање достигнутог степена аутономије као достигнутог степена права националних мањина б) тумачење, на основу важећег закона, постојања „латиничког писма српског језика” у Уставу.

Доказује се да би само изостављање члана о службеном језику и писму „могло бити протумачено” као закидање од начела очувања достигнутих права националних мањина⁴⁸ јер је слично решење постојало у чл. 6 *Статута Аутономне Покрајине Војводине (Службени лист АПВ, број 17/91)*:

У раду органа Аутономне Покрајине Војводине у службеној употреби истовремено са српскохрватским језиком и ћириличним писмом, и латиничким писмом на начин утврђен законом, су и мађарски, словачки, румунски и русински језик и њихова писма и језици и писма народности, на начин утврђен законом.

Други аргумент покрајинске скупштине ослања се на Закон о службеној употреби језика и писма („Сл. гласник РС”, бр. 45/91, 53/93, 67/93, 48/94 и 101/2005 – др. закон). Према разумевању покрајинске скупштине тај закон „познаје и уређује службену употребу латиничког писма српског језика”.⁴⁹

Будући да је Устав Србије из 2006. године достигнут и усвојен консензусом парламентарних странака у време прве владе Војислава Коштунице за тумачење овог члана *Нацрта* веома је значајан став Демократске странке Србије. У правној анализи *Нацрта* којег је та странка објавила налазимо следећи аргумент:

„...Уставу (члан 10) који прописује да је у службеној употреби у Србији само српски језик и ћирилично писмо, док се употреба других језика и писама начелно дозвољава, али се то питање уређује законом ... (...) Такође, ставом 2. истог члана Предлога Статута предвиђа се да ће скупштинском одлуком бити регулисана и примена латиничког писма српског језика, које Устав уопште не познаје”.⁵⁰”

47 Одлука Уставног суда број IУо-360/2009, стр. 32.

48 Исто, стр. 33.

49 Исто.

50 Демократска странка Србије (2008) Правна анализа неуставног Предлога Статута АП Војводине који је сачинила владајућа коалиција, *Порука*, св. 2, Београд: Демократска странка Србије, стр. 19.

Уставни суд је прихватио аргументе којима је оспоравана надлежност покрајине да самостално одлучује о службеном језику и писму, али је од покрајинске скупштине усвојио израз „латиничко писмо српског језика” и унео га у правни систем целе Србије, уместо – како је од 2000. године било тражено – само у један њен део:

„Наиме, ни закон, а доследно томе нити један општи правни акт ниже правне снаге од закона не може утврђивати службену употребу српског језика и ћириличног писма, јер је то учинио уставотворац у одредби члана 10 став 1 Устава. Са друге стране, службена употреба не само других језика, већ и других писама, што значи и латиничког писма српског језика, према ставу 2 члана 10 Устава, уређује се законом.”⁵¹

Међутим, ни у тренутку када је *Нацрт* усвојен ни када је *Одлука* донета у важећем *Закону о службеној употреби језика и писама* није постојао – не постоји ни у ревизији из 2010. године – израз „латиничко писмо српског језика”. Тај закон само члановима 2 и 3 нејасно ограничава употребу службеног језика и писма – ћирилице – на рад (*у раду*) државних и јавних органа и институција. Уставни суд при расуђивању у обзир није узео ни списе Одбора за стандардизацију, ни Правопис Матице српске (2010).

Будући да је покрајинска скупштина у аргументацији изнела „да важећи Закон о службеној употреби језика и писама познаје и уређује службену употребу латиничког писма српског језика, а веза је са тим законом успостављена применом формулације ‘у складу са законом’, на крају оспорене одредбе” ваља приметити да је две године пре доношења одлуке о *Нацрту* Уставни суд већ расправљао о *Закону о службеном језику и писму*. Предлагач је Закон оспорио полазећи од премисе да је чл. 10. Устава „императиван и могућа је његова директна примена у правној пракси и за српски језик је везано и именовано једно писмо – ћирилично”.

Полазећи од уставних права националних мањина (чл. 79) и члана 1. из којих проистичу (Србија је заснована на владавини права и социјалној правди, начелима грађанске демократије, људским и мањинским правима и слободама и припадности европским принципима и вредностима) Уставни суд је иницијативу одбацио:

Полазећи од наведеног, прописивање у оспореним одредбама члана 1 ст. 1 и 2 и чл. 4 и 5, назива Поглавља II „Службена употреба латиничког писма”, члана 10 и члана

51 Одлука Уставног суда број IУо-360/2009, стр. 100.

20 став 3 Закона службене употребе поред ћириличног и латиничког писма, по оцени Суда, не представља повреду члана 10 став 1 Устава како то сматра иницијатор, с обзиром на то да је ставом 2 члана 10 Устава изричито утврђено да се службена употреба других језика и писама уређује законом, на основу Устава.

Како је Законом о службеној употреби језика и писама, сагласно Уставу, одређена употреба и других језика и писама, на подручјима на којима живе припадници националних мањина који су истовремено са српским језиком и писмом у службеној употреби, не стоје наводи иницијатора да је према Уставу „за српски језик везано и именовано једно писмо – ћирилично.“⁵²

У том је контексту разумљива и расправа која је о Закону о службеном језику у писму вођена у Скупштини Србије 13. априла 2010. године.⁵³ Пред тога што је министар културе Небојша Брадић пропустио да изнесе образложење предлога, ово је заседање обележио посланик Балинт Пастор⁵⁴ који је током расправе с уверењем изјавио:

„Онда сте требали да избришете и ту одредбу и да буде јасно да нема могућности за коришћење латиничког писма српског језика. Против тог решења смо и сматрамо да треба оставити латиничко писмо, али ако остављамо латиничко писмо, онда то треба урадити на начин да то и у пракси буде примењиво“.⁵⁵

Тиме је „латиничко писмо српског језика“ напослетку постављено према препоруци Венецијанске комисије: као предмет о којем националне мањине имају право да одлучују. У таквој политичкој и културној атмосфери, на основу претходних одлука, усвојен је *Закључак Уставног суда Републике Србије* бр. УЗ–309/2013 од 24. децембра 2013. године.

52 Уставни суд Републике Србије, Решење о неприхватању иницијативе удружења „Ћирилица“ Нови Сад о уставности Закона о службеном језику и писму, Београд, 8. децембар 2011. <http://www.ustavni.sud.rs/page/predmet/sr-Latn-CS/6829/?NOLAYOUT=1> Приступљено: 14. августа 2015.

53 Народна Скупштина Републике Србије, Друга седница Првог редовног заседања, Београд, 13. април 2010. <http://www.otvoreniparlament.rs/2010/04/13/page/2/> Приступљено: 12. априла 2014.

54 У том сазиву био је председник Посланичке групе мањина, члан Одбора за иностране послове и Одбора за финансије Народне скупштине.

55 Balint, P. (2010) O Zakonu o izmenama i dopunama Zakona o službenoj upotrebi jezika i pisama; o granicama upravnih okruga, 13. april 2010, <http://www.pasztorbalint.rs/sr/skupstinski-govori/o-zakonu-o-izmenama-i-dopunama-zakona-o-sluzbenoj-upotrebi-jezika-i-pisama-o-granicama-upravnih-okruga#.Vrx9fvIrKt8>

Њиме се као „апсолутно неоснован” одбија *Предлог за оцену уставности и законитости члана 40. Закона о трговини* (СГ бр. 53/2010, 10/2013) којег је 2. септембра исте године поднео г. Драгојло Лековић из Београда.

Он је оспорио други став, који одређује да „сви подаци о роби ... морају бити наведени на јасан, лако уочљив начин, на српском језику на ћириличком или латиничком писму.” Добио је следеће образложење разлога за одбијање предлога о оцени уставности:

„Према схватању Уставног суда, употреба латиничког писма и страних језика и писама у смислу оспореног члана 40. Закона о трговини не може се сматрати службеном употребом језика и писма у смислу Закона о службеној употреби језика и писама и члана 10 Устава, већ спада у домен јавне употребе језика и писама који се у уставноправном смислу може законом уредити на предвиђени начин, па нису основане тврдње да оспорене законске одредбе нису у сагласности са Уставом.”⁵⁶

Овим је у разумевање и примену чл. 10 Устава из 2006. године поново уведена подела на службену и „јавну” употребу језика и писма. Настала из система уведеног 1972–1974. године ова подела постоји у амандману из јануара 1989. године, а ограничавањем подручја службене употребе преноси је Закон о службеној употреби језика и писма. Он је, уосталом, према том амандману био и скројен.⁵⁷ Иза нејасне линије поистовећивања службене са државном употребом налази се подразумевана термилошка вредност израза *јавна употреба* језика и писма.⁵⁸

Овим прегледом изворне грађе утврдили смо да је положај ћирилице у српском језику и праву Србије, предвиђен приликом доношења Устава новембра 2006. године, неостварен и оспорен. Узроци томе су унутрашњи и спољашњи.

Окретању Демократске странке ка идеологији и политици „грађанске левнице”, односно напуштање положаја левог политичког центра у којем се странка налазила уследило је слабљење десног центра окупљеног око Демократске странке Србије који је, у питању ћирилице, имао подршку

56 Оба документа доступна су на адреси http://zaprokul.org.rs/wp-content/uploads/2015/09/2013_lekovic_ustavni_sud_cl_40_zakona_o_trgovini.pdf

57 Преднацрт Закона о националном службеном језику и његовом матичном писму (15. новембар 2004. године), стр. 12. Документ је доступан на адреси <https://docs.google.com/file/d/0B0uzvUzBMBdEUJ-JRY3VkMnZTVTg/edit?pli=1>

58 Стефановић, С. нав. дело.

деснице. Тај је став био у складу са мишљењем Одбора за стандардизацију српског језика. Спорна тачка налази се у захтеву Војводине за увођењем у службеност, поред ћирилице, „латиничког писма српског језика”. Тај је израз, као правописно решење, понудио Ранко Бугарски.

На процес је великог утицаја имало „Мишљење” Венецијанске комисије Савета Европе о Уставу Србије у коме је, без утврдивог основа у међународним конвенцијама, питање употребе латиничког писма у српском језику стављено у оквир неумањивих права националних мањина. Те примедбе Европска комисија узима за полазиште годишњег извештаја о напретку Србије у просецу евроинтеграције, што није остало без одјека међу старим и новим незадовољницима Уставом. У таквим околностима Уставни суд Србије прихватио је „латиничко писмо српског језика”.

На положај ћирилице, будући да се очекује измена Устава, дубоко ће се одразити избор међу тумачењима – последњи извор у овом прегледу – деветнаестог одељка *Уводне изјаве Владе Србије на Међувладиној конференцији о приступању Републике Србије Европској Унији*:

„19. Национални и културни идентитет Србије део је заједничке европске културне баштине и ЕУ, утемељене у максими *Уједињени у различитостима*. Употреба српског језика и ћириличног писма као једног од службених језика и писма Европске уније ће допринети развоју културног богатства и разноликости коју Европска унија са пуним правом баштини, као и очувању националног идентитета српског народа и Републике Србије, као будуће државе чланице ЕУ. Истовремено, Република Србија баштини заједничке европске вредности. Као држава која међу својим грађанима има преко 20 националних мањина, Србија у потпуности подстиче културу поштовања различитости, солидарности, једнакости и партнерства међу државама и залаже се за очување културног идентитета, језика и традиције свих народа.”⁵⁹

Проблем уставног положаја ћирилице као једине службене у српском језику и начин употребе штокавске латинице јесте питање првог реда за културу Србије: у њему се преламају многострука идеолошка схватања, политички искази и правне последице. Осим клишеизиране поларизације на националисте-ћириличаре и еврофиле-латиничаре мораће

⁵⁹ Уводна изјава Владе Србије на Међувладиној конференцији о приступању Републике Србије Европској Унији, Брисел, 21. јануар 2014. http://www.seio.gov.rs/upload/documents/pristupni_pregovori/pregovori_uvodna-izjava.pdf; Приступљено: 12. августа 2015.

да буде решен проблем којег иницира став присталица високе аутономије АП Војводине да српски језик, тамо макар и као регионална културна специфичност, има два писма које је тумачењима Уставног суда („латиничко писмо српског језика“) проширен на читаву државу. Значај овог документа у питање не доводи његову неодређеност у погледу будућег положаја ћирилице: расуђујући на основу неуређеног стања у којем се оно налази назире се само могућности. Та му одлика, као изворној грађи, даје велик значај.

ЛИТЕРАТУРА:

- Антонић, С. (2008) Венецијанска комисија и ћирилица, у: *Културни рат у Србији*, Београд: Завод за уџбенике.
- Брборић, Б. (2000) О језичком расколу, Београд: Центар за примењену лингвистичку.
- Брборић, Б. (2001) *С језика на језик. Социolingвистички огледи II*, Београд: Центар за примењену лингвистику.
- Брборић, Б., Вуксановић, Ј. и Гачевић, Р. (2006) *Српски језик у нормативном огледалу. 50 одлука Одбора за стандардизацију српског језика*, Београд: Београдска књига.
- Bugarski, R. (2009) *Evropa u jeziku*, Beograd: Čigoja štampa.
- Vasiljević, M. Pravni, politički i vrednosni razlozi neophodnosti donošenja novog ustava, u: *Oko izbora*, prir. Mihailović, S. (2007), Beograd: CeSID.
- Vukomanović, S. (1987) *Jezik, društvo, nacija*, Beograd: Jugoslovenska revija.
- Greenberg, R. D. (2004) *Language and Identity in the Balkans*, Oxford: Oxford University Press.
- Јовановић, М. (2007) Мишљење Венецијанске комисије о Уставу Србије – случај слободни мандат, *Годишњак Факултета политичких наука*, Београд: Факултет политичких наука.
- Komšić, J. (2008) Decentralizacija i regionalizacija u programima relevantnih političkih partija Srbije, u: *Decentralizacija u kontekstu novog ustava Srbije i EU integracija*, Novi Sad: Centar za regionalizam.
- Лутовац, З. прир. (2004) *Предлози за нови устав Србије*, Београд: Friedrich Ebert Stiftung.
- Марковић, Р. (2006) Устав Републике Србије из 2006. године – критички поглед, *Анали Правног факултета*, год LIV бр. 2, Београд: Универзитет у Београду, Правни факултет.
- Павловић, М. Карактеристике устава Србије од 1888. и 2006. у: *Правни систем Србије и стандарди Европске Уније и Савета Европе*, књ 2, прир. Бејатовић, С. (2007), Крагујевац: Универзитета у Крагујевцу, Правни факултет.

Marijana Pajvančić, M. (2009) *Komentar Ustava Republike Srbije*, Beograd: Konrad Adenauer Stiftung.

Petričušić, A. (2013) Ravnopravna službena uporaba jezika i pisma nacionalnih manjina: izvori domaćeg i međunarodnog prava, *Zagrebačka pravna revija*, vol. 2, knj. 1, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet.

Rakić-Vodinielić, V. Ustav kao normativna forma ne može pomerati granice realnosti, u: *Oko izbora* (14), prir. Mihailović, S. (2007), Beograd: CeSID.

Стефановић, С. (2016.) О јавној употреби језика и писма, *Векови*, 2/2015., Андрићград: Андрићев институт.

Tadić, B. Zašto podržavam Ustav, u: *Oko izbora* (14) prir. Mihailović, S. (2007), Beograd: CeSID.

Tošić, D. Ustavopravna istorija, pravna originalnost i pravna svest, u: *Oko izbora* (14) prir. Mihailović, S. (2007), Beograd: CeSID.

YUCOM, (2011) *Ustav na prekretnici*, Beograd. http://mojustav.rs/wp-content/uploads/2013/03/YUCOM_Ustav-na-prekretnici_pdf.pdf

YUCOM, (2013) *Ustav Republike Srbije – nedostaci i potreba za reformom*, Beograd. <http://mojustav.rs/wp-content/uploads/2013/03/Preliminarni-izve%C5%A1taj-o-nedostacima-Ustava-Republike-Srbije-i-predlozi-za-reformu.pdf>

YUCOM, (2013) *Ustav Republike Srbije. Sedam godina pravne neizvesnosti i pet prioriteta za promenu*, Beograd. <http://mojustav.rs/wp-content/uploads/2013/03/ustav-1.pdf>

Изворна грађа:

1. Новине и часописи

DS nudi predlog Ustava sa asimetričnom decentralizacijom, (2. mart. 2003) B92, Beograd, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2003&mm=03&dd=02&nav_category=11&nav_id=102448

Аноним, (20. април 1967) Шта садржи „Предлог за размишљање“, *Борба*.

Тањуг, (22. март 1967) Шовинизам на једној страни храни и одржава шовинизам на другој, *Борба*.

G. S. (11. август 2007) Zoran Lutovac (Crnogorac se vraća kući), *Глас јавности*.

Anonim, (03. rujna 2013), Europska komisija: ‘Vukovar je u vašoj nadležnosti, ali jezična raznolikost je kamen temeljac EU’, *Jutarnji list*.

Кордић, З. (19. новембар 1971) Две азбуке двоја отворена врата, *Свет*, бр. 787.

Аноним, (13. новембар 1972) Равноправна употреба језика и писама, *Политика*.

Аноним, (7. Јануар 1989) Све новине у Предлогу амандмана представљају нужну промену, *Политика*.

2. Јавно доступна грађа

Balint, P. (2010) О Закону о изменама и допунама Закона о службеној употреби језика и писама; о границама управних округа, 13. април 2010, <http://www.pasztorbalint.rs/sr/skupstinski-govori/o-zakonu-o-izmenama-i-dopunama-zakona-o-sluzbenoj-upotrebi-jezika-i-pisama-o-granicama-upravnih-okruga#.Vrx9fvIrKt8>

Декларација о називу и положају хрватског књижевног језика, (17. травањ 1967. године) <http://hjp.novi-liber.hr/?show=povijest&chapter=29-deklaracija>

Демократска странка, (2005) *Предлог Устава Србије*, Београд: Демократска странка.

Демократска странка Србије, (2008) Правна анализа неуставног Предлога Статута АП Војводине који је сачинила владајућа коалиција, *Порука*, св. 2, Београд: Демократска странка Србије.

Европска Комисија, SWD (2015) *Србија 2015, извештај о напретку*, Брисел, 10. 11. 2015. http://www.seio.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/godinji_izvestaj_15_final.pdf

Закључак Уставног суда Републике Србије бр. IУз–309/2013 од 24. децембра 2013. http://zaprokul.org.rs/wp-content/uploads/2015/09/2013_lekovic_ustavni_sud_cl_40_zakona_o_trgovini.pdf

Izjava Matice hrvatske od 16. travnja 1971. godine, http://hr.wikisource.org/wiki/Izjava_Matice_hrvatske_-_Novosadski_dogovor_odbačen

Комисија Европске заједнице, (2008) Извештај о напретку Србије за 2008. годину SEC(2008) 2698, Брисел, 05.11.2008., <http://www.seio.gov.rs/%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC-%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%B5%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD-%D1%82%D0%B0.187.html>

Лековић, Д. (2. септембар 2013) *Предлог за оцену уставности и законитости члана 40. Закона о трговини* (СГ бр. 53/2010, 10/2013) http://zaprokul.org.rs/wp-content/uploads/2015/09/2013_lekovic_ustavni_sud_cl_40_zakona_o_trgovini.pdf

Народна Скупштина Републике Србије, Друга седница Првог редовног заседања, Београд, 13. април 2010. <http://www.otvoreniparlament.rs/2010/04/13/page/2/>

Одбор за стандардизацију српског језика, (2007) *Списи одбора за стандардизацију српског језика*, књ. 10., Београд: Институт за српски језик САНУ – Београдска књига.

Одлука Уставног суда IУо-353/2009, Београд, 10. јул 2012. <http://www.ustavni.sud.rs/Storage/Global/Documents/Misc/Odluka%20APV.pdf>

Одлука Уставног суда број IУо-360/2009 и издвојено мишљење судије и сагласност судије са издвојеним мишљењем, Београд, 5. децембар 2013., <http://www.ustavni.sud.rs/Storage/Global/Documents/Misc/I%D0%A3%D0%BE-360-2009.pdf>

Преднацрт Закона о националном службеном језику и његовом матичном писму (15. новембар 2004. године). Документ је доступан на адреси: <https://docs.google.com/file/d/0B0uzvUzBMBdEUj-JRY3VkMnZTVTg/edit>

Скупштина АП Војводине, (6. септембар 2008), Нацрт Статута Аутономне Покрајине Војводине, Нови Сад, приступљено: 12. август 2015. <http://www.zenta-senta.co.rs/doc/2008%20Tervezet-Statutum-Vajdasag-sr.pdf>

Уводна изјава Владе Србије на Међувладиној конференцији о приступању Републике Србије Европској Унији, Брисел, 21. јануар 2014. http://www.seio.gov.rs/upload/documents/pristupni_pregovori/pregovori_uvodnaizjava.pdf

Указ о проглашењу Закона о ратификацији Европске повеље о регионалним или мањинским језицима, Београд, 21. децембар 2005. Приступљено 18. јула 2015.: <http://www.ljudskaprava.gov.rs/index.php/nacionalne-manjine2/multilateralni-ugovori/evropska-povelja-o-regionalnim-ili-manjinskim-jezicima/77-evropska-povelja-o-regionalnim-i-manjinskim-jezicima>

Уставни суд Републике Србије, Решење о неприхватању иницијативе удружења „Тирилица” Нови Сад о уставности Закона о службеном језику и писму, Београд, 8. децембар 2011. <http://www.ustavni.sud.rs/page/predmet/sr-Latn-CS/6829/?NOLAYOUT=1>

Siniša Stefanović
Center for Study in Cultural Development

CYRILLIC IN THE CONSTITUTION OF SERBIA: A REVIEW OF MAJOR SOURCES (1974–2014)

Abstract

In spite of introducing Cyrillic as an official script in the Serbian language, its use shows a declining tendency. A review of relevant legal and language sources show that the question of the status of Cyrillic is one of the manifestations of ideological struggle of two opposed groups: the Euro-regional one whose standpoint arises from the language policy from 1972, the 1974 Constitution and the Opinion given by the Venice Committee, and the other one of a nationalistic/centralistic tone grounded in the comparative law of the EU member states. The balance of power in this struggle is also reflected in the decision of the Constitutional Court, which has imposed its authority in the matters of the Cyrillic script, as paramount language use authority.

Key words: *Constitution, language use, constitutional court, Law on official language and script*